

Tradice a její konceptuální křižovatky: hudební a taneční folklor v českých zemích jako výzkumná otázka

Tradition and Its Conceptual Crossroads: Music and Dance
Folklore in the Czech Lands as a Research Question

Prof. PhDr. Martina Pavlicová, CSc.

Ústav evropské etnologie FF MU, Arna Nováka 1, 602 00 Brno,
CZECH REPUBLIC

pavlicov@phil.muni.cz

ORCID: 0000-0002-4716-8850

PhDr. Lucie Uhlíková, Ph.D.

Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Veveří 97, 602 00 Brno, CZECH REPUBLIC
uhlikova@eu.cas.cz

ORCID: 0000-0002-7633-8695

Abstract

The study focuses on the changes in the concept of tradition in the context of the study of music and dance folklore in the Czech lands. In the field of ethnology, which focuses its attention not only on the present but also, and very importantly, on society in its historical dimension, tradition is a topic that researchers return to at different times. The text presents reflections on the changing scholarly terrain associated with music and dance folklore, presenting different approaches to its study and shifts in its interpretation. Attention is paid to the evolution of the content of terms such as folklore, folklorism and ethnocultural traditions, the problematic use of E. Hobsbawm's concept of invented tradition in the study of contemporary traditions and in the construction of new traditions referring to traditional folk culture.

Key words

Interpretation of tradition – folklore – folklorism – ethnocultural tradition – invented tradition

Acknowledgement / funding

Studie je výstupem projektu Nemateriální kulturní dědictví: heritizace i žitá každodennost (MUNI/A/1486/2023), realizovaného v rámci programu Specifického výzkumu Ústavem

evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Vznikla také s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378076 (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.).

Problematika tradice se objevuje jako jedna ze stěžejních oblastí studia v řadě humanitních oborů. Pro etnologii, která se zaměřuje nejen na současnost, ale velmi významně také na společnost v její historické dimenzi, představuje tradice výrazné téma, ke kterému se badatelé vrací v různých časových periodách. Důvodem k nově formulovaným teoretickým úvahám jsou většinou poznatky z terénních výzkumů, jež různé tradice a jejich dynamiku ukazují často v jiných modelech a s jinými aspekty jejich existence. Vztahuje se to k folklorním tradicím, které rezonují v odborné oblasti i v rámci široké veřejnosti v českém prostředí (podobně jako v jiných zemích Evropy) od konce 19. století. Jejich studiu byla věnována pozornost řady předcházejících generací v nejrůznějších historických kontextech, z hlediska teoretických etnologických/folkloristických přístupů je to však stále aktuální otázka, jejíž obsah se navíc mění rychleji, než se předpokládá. Právě tomuto problému jsou věnovány následující úvahy o proměnách badatelského terénu spjatému s hudebním a tanečním folklorem, o konceptech jeho studia a posunech v jeho interpretaci.¹

V roce 1997 vyšel v Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici první díl slovníku *Od folkloru k folklorismu*.² V českém badatelském prostředí se poprvé v širokém záběru historickém i soudobém etabloval terén lidových tradic v jejich tzv. druhé existenci.³ Jako jistou reminiscenci tehdejších úvah můžeme připomenout rozhovor s etnologem Richardem Jeřábekem (publikovaný v roce 1991), který stál u zrodu myšlenky vytvořit takto zaměřenou slovníkovou příručku, ale do jeho vědecké akribie se stále vkrádala nejistota v uvažování o dané problematice.⁴ Přes jeho kritiku zneužívání folkloru a lidové kultury ve prospěch politických cílů,⁵ což bylo nejen v etnologických kruzích neuralgickým bodem

1 Studie je založena na dlouholetém terénním výzkumu autorek a na teoretických úvahách o folkloru, folklorismu, etnokulturních tradicích a kulturním dědictví.

2 PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie (eds.): *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997.

3 Srov. WIORA, Walter: Der Untergang des Volkslieds und sein zweites Dasein. In: Wiora, Walter (ed.): *Das Volkslied heute*. Kassel-Basel: Bärenreiter-Verlag, 1959, s. 9–25. Wiora rozlišuje tzv. pravou/vlastní lidovou píseň, která má prvotní život (*Leben*). Druhá, sekundární existence lidové písně už není „životem“ písně, nýbrž jejím „bytím“ (*Dasein*). V určitých případech může ale zase nabýt vlastnosti skutečného života. Na Wioru navázal další německý muzikolog Felix Hoerburger, který do folkloristického diskurzu zavádí pojmy první a druhé existence lidového tance, lidové písně a lidové hudby. Srov. HOERBURGER, Felix: Folk Dance Survey. *International Folk Music Journal* 17, 1965, s. 7–8; týž: Once Again: On the Concept of “Folk Dance”. *Journal of the International Folk Music Council* 20, 1968, s. 30–32 <https://doi.org/10.2307/836068>

4 HOLÝ, Dušan – JEŘÁBEK, Richard: Od folklóru k folklorismu. (O připravovaném slovníku folklorního hnutí v českých zemích). *Národopisná revue* 1, 1991, č. 1, s. 38–40.

5 Viz např. JEŘÁBEK, Richard: Člověk a tradice. *Národopisná revue* 1990, s. 1–4.

ve vztahu k nakládání s lidovými tradicemi, však nakonec převážil neutrální odborný pohled: „Zcela konkrétním přínosem slovníku by mělo být shromáždění velkého množství spolehlivých informací o lidech, kteří svou dobrovolnou nebo nakonec i profesionální činností v posledních sto letech ovlivňovali život a fungování folklóru v českých zemích. Ve slovníku se ocitnou bez ohledu na to, zda bylo jejich působení veskrze kladné, či zda bylo poznamenáno negativními rysy, jednou baráčnictvím, jindy zase revolucionářským fanfarónstvím. Mám za to, že pro podchycení faktografie nastal nejvyšší čas, mnozí z těch, kdož hnutí folklorismu pomáhali na svět, mizejí rychle z paměti, takže už dnes se o nich budou obtížně získávat relevantní údaje.“⁶

Konečný obsah i podoba slovníku (druhý díl vyšel v roce 2000⁷) se v diskusích ještě několik let vyvíjel, lze však konstatovat, že jeho vytvořením se koncept folklorismu stal plnohodnotnou součástí českých folkloristických, resp. etnologických výzkumů. Postupné propojení české etnologie se zahraničním badatelským prostředím ukázalo, že obdobné úvahy, jež navazovaly na známé koncepty německých vědců z 60. let 20. století,⁸ se rozvíjely napříč mezinárodním vědeckým spektrem.⁹ Definování folklorismu jako předmětu výzkumu, který se zabývá existencí lidových tradic mimo jejich původní prostředí, však nemohlo být statické, neboť i projevy folklorismu byly a jsou přenášeny konkrétními nositeli a šířeny jak přímým kontaktem, tak mediálními nástroji. Podobně jako u tradičního folklóru jsou projevy folklorismu součástí řetězce příležitost – interpret – projev – varianta,¹⁰ i když nutno podotknout, že o variantách v rámci folklorismu (např. u nacvičených prezentací folklorních souborů) musíme uvažovat v jiných souvislostech.

Se stále větším časovým odstupem od původní existence lidových tradic, synkreticky fungujících ve vymezených sociálních strukturách, a také s vyvíjejícím

6 HOLÝ, Dušan – JEŘÁBEK, Richard: Od folklóru k folklorismu, c. d., s. 40.

7 VONDRUŠKOVÁ, Alena (ed.): *Od folklóru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000.

8 MOSER, Hans: Vom Folklorismus in unserer Zeit. *Zeitschrift für Volkskunde* 58, 1962, č. 2, s. 177–209; týž: Der Folklorismus als Forschungsproblem der Volkskunde. *Hessische Blätter für Volkskunde* 55, 1964, s. 9–57; BAUSINGER, Hermann: Folklorismus in Europa. Eine Umfrage. *Zeitschrift für Volkskunde* 65, 1969, č. 1, s. 1–8; týž: „Folklorismus“ jako mezinárodní jev. *Národopisné aktuality* 7, 1970, č. 3–4, s. 217–222.

9 V českém kontextu viz zejména HOLÝ, Dušan – SIROVÁTKA, Oldřich: Od folklóru a folklorismu. Terminologická rozprava na 14. etnomuzikologickém semináři ve Strážnici (19.–21. 11. 1984). *Národopisné aktuality* 22, 1985, č. 2, s. 73–84. Jde o jeden z prvních českých odborných textů na toto téma, který uváděl danou problematiku do zorného pole domácích badatelů.

10 LEŠČÁK, Milan – SIROVÁTKA, Oldřich: *Folklór a folkloristika. (O ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 26–29.

se folklorním hnutím¹¹ a s jeho stále stylizovanější scénickou prezentací i postupně se proměňujícími sociálními funkcemi¹² se linie folklor – folklorismus začala stále více štěpit. Již nešlo o přímé návaznosti na tradiční folklorní projevy, jejich interpretaci v jiném prostředí či v tzv. druhé existenci (byť nezapomínejme na to, že i samotný termín folklorismus prošel od počátků svého používání jistým vývojem, než získal neutrální zabarvení), ale o mnohem širší spektrum projevů, které bylo nově propojeno termínem etnokulturní tradice jako specifikace tradice v širokém smyslu kultury i etnicity, jež nám poskytuje zastřešující označení pro jevy, procesy i konkrétní kulturní statky svázané s lidovou kulturou (ale nejen s ní).¹³

Ukázalo se, že pojem folklorismus, který byl jako aktuální přebírán do české etnologické terminologie na přelomu 70. a 80. let 20. století a jistým způsobem kodifikován jako oficiální badatelský terén ve výše zmíněné slovníkové příručce, už v desetiletí následujícím po jejím vydání přestával pro projevy vyvíjejícího se terénu dostačovat. S dalším časovým odstupem si však stejnou otázku kláde znovu: odpovídá obsah etnokulturních tradic, tak jak byl definován jako širší kategorie než folklorismus, současné situaci? Neocitáme se na další křižovatce, kdy je potřeba opět vyhodnotit dosavadní vývoj předmětu výzkumu, tedy tradice a všeho, co se z ní ve vztahu k folkloru a obecně lidové kultuře odvíjí?

Z hlediska transdisciplinárního průřezu různými definicemi¹⁴ tradici chápeme jako mechanismus přenosu informací, jako prostředky samotné tradice či jako označení části kultury v jistém protikladu ke kultuře moderní společnosti.¹⁵

11 Termínem folklorní hnutí je označována institucionalizovaná platforma zaměřená na udržování a prezentaci vybraných projevů lidové kultury (zejména hudebně-tanečního folkloru a lidového oděvu) na jevišti. Skutečným hnutím byla tato platforma především v letech 1948–1989, kdy vznikly desítky folklorních kolektivů, folklorních festivalů a institucí zaměřených hlavně na scénickou prezentaci hudebně-tanečního folkloru. V současné době jde o pestrou síť s různou mírou vazeb i institucionalizace, kterou ve své podstatě nelze nazvat hnutím, neboť motivace a cíle jednotlivců i kolektivů jsou velmi různorodé (udržování lokální tradice, jevištní prezentace, komerce, pohybová aktivita směřující k udržování fyzické kondice, sociální kontakt spojený se zábavou ad.). K tomu srov. PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: Folklorní soubory jako výrazný činitel etnokulturních procesů: úcta k tradici i naplňování sociálních a osobních potřeb. In: Tonciová, Marta (ed.): *Vývojové proměny etnokulturní tradice*. Brno: EÚ AV ČR, 2008, s. 25–36. Termín folklorní hnutí pro označení celého širokého spektra používá současná česká (a slovenská) etnologie s vědomím jeho nepřesnosti z důvodu nedostatku vhodnějšího pojmu a také jeho zaužívanosti a srozumitelnosti.

12 Folklorní soubory a skupiny se často podílely a podílejí na udržování místních obyčejových tradic, lokálního tanečního a písňového folklorního repertoáru, lidového oděvu, na generační transmisi projevů lidové kultury, zároveň se prezentují i pódiovým repertoárem s různou mírou stylizace folklorního materiálu i lidového oděvu a také různé umělecké úrovně. K tomu nejnověji srov. zejm. STAVĚLOVÁ, Daniela et al.: *Tiha a beztíže folkloru. Folklorní hnutí druhé poloviny 20. století v českých zemích*. Praha: Academia, 2021.

13 Srov. PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: Folklor, folklorismus a etnokulturní tradice. Příspěvek k terminologické diskusi. In: Blahůšek, Jan – Jančář, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otázky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2008, s. 53.

14 KANDERT, Josef: Poznámky k výzkumu a chápání „tradice“. *Český lid* 85, 1999, č. 3, s. 197–214.

15 PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: Folklor, folklorismus a etnokulturní tradice, c. d., s. 52–53.

Etnologii zajímá tento aspekt mj. právě ve vztahu k lidové kultuře a je náplní řady výzkumů nejen v českých, ale i mezinárodních kontextech. Tradiční lidová kultura je fenomén, který byl zejména v evropském prostředí vymezen jako každodenní život venkovských (selských) lidových vrstev s projevy ve všech sférách života – duchovních, sociálních a materiálních.¹⁶ O tradiční lidové kultuře, jejím studiu, o společenských souvislostech i o funkcích lidové kultury v politických diskurzích bylo již napsáno hodně, ale s ohledem na vývoj dané problematiky je to téma stále aktuální a nic na tom nemění fakt, že tradiční lidová kultura jako synkreticky fungující fenomén je již uzavřena. Neuzavřenou linií je však zmíněná tradice. Ve vztahu k folkloru, resp. lidové kultuře, může být v určitých momentech kontinuální, ale dnes hovoříme také o tradici přerušené, obnovené či nově vymyšlené – zde může být vztah k tradiční lidové kultuře už jen pomyslný, ovšem mechanismus tradice přenáší i nové projevy, často jen formálně spjaté s lidovou kulturou.

Americký folklorista Henry Glassie (nar. 1941) ve své studii o tradici z roku 1995 mj. uvažuje o folkloru a jeho podstatě. Uvádí, že „*tradice zastihuje snahu definovat folklor*“.¹⁷ Přes peripetie dalších úvah o definicích folkloru dochází k závěru, že pro badatele je důležité se soustředit na výzkum malých skupin (nikoli podle velikosti, ale podle zvykového chování) jako současných „*tradičních společností*“, na jejich komunikaci a vést svůj pohled zevnitř ven, „*z místa, kde lidé mají sílu řídit své vlastní životy až po prostor, kde se tato schopnost vytrácí*“.¹⁸ Přiznává i význam tradice, o níž se v předcházející generaci folkloristů vedly spory – s jistou nadsázkou hovoří o jiném významném americkém badateli Danu Ben-Amosovi (1934–2023), který ve své studii z počátku 70. let 20. století tradici z definice folkloru vyloučil, ale jak se ukázalo později, z oboru ji „*nevyhnal*“. Přesto Henry Glassie dodává: „*Posláním disciplíny je vyvažování a narušování lineárního příběhu [...] prostřednictvím pozornosti věnované skutečným lidem [...] – kteří pracují s ohledem na svou omezenou schopnost konstruovat budoucnost.*“¹⁹

Teoretické úvahy amerických folkloristů se tak prolínají s myšlenkami, které zrály ve stejném období v evropském prostředí. Folklorismus se sice ke své pozici regulérního badatelského konceptu musel postupně propracovat (viz např. známá studie Hermanna Bausingera *Zur Kritik der Folklorismuskritik*),²⁰ ale jeho

16 K tomu viz např. VAJDA, András: Tradition, Heritage, Value: The Changing Contexts of the Use of Tradition. In: Töhötöm Szabó, Árpád – Szikszai, Mária (eds.): *Cultural Heritage and Cultural Politics in Minority Conditions*. Cluj-Napoca – Aarhus: Kriza János Ethnographic Society – Intervention Press, 2018, s. 113–144.

17 GLASSIE, Henry: Tradition. *The Journal of American Folklore* 108, 1995, č. 430, s. 401. (Všechny překlady z angličtiny autorky článku).

18 Tamtéž.

19 Tamtéž.

20 Viz např. BAUSINGER, Hermann: Zur Kritik der Folklorismuskritik. In: Bausinger, Hermann (ed.): *Populus Revisus*. Tübingen: Tübinger Vereinigung für Volkskunde, 1966, s. 61–75.

princiální momenty byly srovnatelné: na jedné straně byla kontinuita s projevem folkloru či obecně lidové kultury, jež byly tradicí přenášeny i do moderní společnosti, na druhé straně vznikla řada projevů a aktivit, které z folkloru vycházely, inspirovaly se, anebo v nich jen bylo možno nalézt principy, které fungovaly v tradičním folkloru, či folklorní projev (v širším pohledu lidovou kulturu) pouze připomínaly. Právě v těchto souvislostech se pro označení mnohých „nepůvodních“ projevů záhy rozšířil v etnologii pojem ‚invented tradition‘, což usnadňovalo klasifikaci kulturních projevů ve zkoumaném terénu. Jeho používání nicméně bylo a dodnes je (nejen) v české etnologii velmi vágní a mnohdy vlastně nekoresponduje s tím, jak ho používal a promýšlel jeho autor, anglický historik Eric Hobsbawm.²¹ Ten si především kladl otázky týkající se ritualizačních procesů a s tím spojené konstrukce tradice. Jak upozornil např. Paul Post, Hobsbawm „zkoumá kulturní konstrukci dějin a nezabývá se demaskováním vymyšlené minulosti nebo obnažováním manipulací, ale výzkumem konstrukce vytváření nebo inovace tradic.“²² Post se dále přimlouvá za nahrazení termínu ‚vynalézání‘ (invention) neutrálnějšími pojmy, jako jsou ‚konstruování‘ (construction) či ‚vytváření‘ (creation), které sám Hobsbawm v této souvislosti opakovaně rovněž používal vedle termínu ‚inovace‘ (innovation).²³ Nepochopení Hobsbawmova přístupu, resp. jeho způsobu přemýšlení o tradicích nás při interpretaci jednotlivých jevů a projevů může přivádět na scestí hledání tzv. pravé a nepravé tradice, originálu/původní verze nebo falsa.²⁴

V centru výzkumu jakékoli transmise folklorních projevů vždy stojí jejich nositel. Podstatné však je, jak již bylo řečeno výše, jak je folklor definován. Milan Leščák a Oldřich Sirovátka v knize *Folklór a folkloristika* z roku 1982 píší, že folklor je součástí širšího systému kultury, kterou označujeme jako lidovou kulturu nebo tradiční lidovou kulturu.²⁵ Zároveň však konstatují, že „definovat staticky, co je folklór, znamená dopustit se určité jednostrannosti“.²⁶ Přiklání se spíše k vytváření pracovních či operativních definicí, které se věnují jednotlivým etapám folklorní tradice, k výzkumu funkcí folkloru ve společnosti

21 HOBBSAWM, Eric: Introduction: Inventing Traditions. In: Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence (eds.): *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 1–14.

22 POST, Paul: Rituals and the Function of the Past. Rereading Eric Hobsbawm. *Journal of Ritual Studies* 10, 1996, č. 2, s. 92.

23 Tamtéž, s. 91.

24 Úvahy o vynalezené tradici lze v českém odborném prostředí nalézt většinou při studiu konkrétních kulturních projevů, např. JIRKOVÁ, Eva – ULRYCHOVÁ, Marta: Vánoce jako vynalezená tradice či ambivalentní rituál? *Národopisná revue* 16, 2006, č. 4, s. 228–233; MIKSCHEOVÁ, Kristýna: *Současná podoba pálení čarodějnic: vynalezená tradice*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2014; PROCHÁZKOVÁ, Alžběta: *Fenomén „zámků lásky“ na území Prahy jako vynalezená tradice*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, 2021.

25 LEŠČÁK, Milan – SIROVÁTKA, Oldřich: *Folklór a folkloristika*, c. d., s. 11.

26 Tamtéž, s. 20.

a dalším souvislostem.²⁷ Na příkladech slovesného folkloru, kterému je práce zmiňovaných autorů především věnována, je pak zřetelně ukázáno, jak široké je rozpětí badatelského pole, kam spadají orálně šířené formy tradičního folkloru, kronikářské prameny, městská píseň, kuplety a šlágry, ale i prezentace folkloru v médiích či folklorismus. Jak lze vidět, folkloristé již před čtyřiceti lety pracovali s obsahem termínu folklor v širokém vymezení, zdůrazňovali jeho dynamiku, a zejména akcentovali nositele folklorních projevů a jejich kontext. V mladším kompendiu *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* (2007) je naopak definice folkloru, přes naznačení nejrůznějších vývojových a teoretických souvislostí, úžeji vztahována k lidové kultuře a k odlišení od kultury umělecké.²⁸ Je evidentní, že definice se vzhledem k různorodému žánrovému rozpětí folkloru nehledá lehce a že sjednocujícím momentem, bez ohledu na historické, sociální a obecně kulturní kontexty, zůstávají především nositel, transmise a tradice. Lze obecně konstatovat, že folklor jsou osobitě, formálně a obsahově často vyhraněné hudební, slovesné, taneční a dramatické projevy závislé na tradování a kolektivní normě dané society. Folklor se tedy nemusí vztahovat pouze ke kategorii „lidu“ jako především venkovského zemědělského obyvatelstva, tak jak u nás s tímto pojmem poněkud stereotypně nakládala starší folkloristika determinovaná konsekvencemi národního hnutí. Přitom už na konci 19. století anglický folklorista Joseph Jacobs (1854–1916) konstatoval, že (1) folklor je neustále aktualizován a vynalézán, proto zahrnuje inovace, a tedy i individuální iniciativu; (2) folklor je tradici sdílející skupina, která může být z jakékoli společenské vrstvy; (3) tradice není soubor znalostí, ale proces chápaný sledováním prostorových a psychologických zákonitostí.²⁹

Pro české prostředí však bylo signifikantní, že v něm převažovalo studium folkloru převážně zemědělského venkova a šlo tak ruku v ruce s širším zájmem badatelů o venkovskou kulturu, resp. o ty její části, které byly vnímány jako cenné a zároveň ohrožené zánikem. Sběratelé se sice postupně přestali vyhýbat městskému prostředí, a zejména v hudební oblasti se věnovali i projevům, které měly původ jinde než na venkově, ale hlubší studium se začalo tímto směrem orientovat až v meziválečném období (jmenujme především Bedřicha Václavka a Roberta Smetanu v oblasti etnomuzikologie). Paradoxně se posléze protnul s nástupem komunistického režimu a výraznou ideologizací jak samotné disciplíny, tak předmětu jejího studia. Politický akcent na studium kultury města a proletariátu (továrních dělníků a horníků) přinutil tehdejší československé folkloristy a etnografy k rozšíření předmětu svého zájmu, a to v době, kdy

27 Tamtéž, s. 20.

28 TYLLNER, Lubomír: Folklor. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. sv. Věcná část. A–N. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 219–220.

29 JACOBS, Joseph: *The Folk. Folk-Lore* 1, 1893, s. 237.

i západní věda začala naplňovat otevřené myšlenky předválečného konceptu evropské etnologie – odborné impulzy a společenské kontexty byly ovšem zcela rozdílné. Legitimizace proletářských tradic však byla propojena také s revizí lidových tradic – byly stanoveny ideologické rámce náhledu na tradiční lidovou kulturu s rozlišováním tzv. tradic pokrokových a ušlechtilých a tradic zpátečnických a byl vznesen požadavek na vytváření nové „lidové“ tradice reagující na aktuální vývoj ve společnosti.

Vrátíme-li se k folkloru jako fenoménu neoddělitelně spjatému s tradicí, pak vidíme, že v průběhu 20. století došlo v české (československé) vědě k posunům v náhledech na studium folklorní transmise, a to od akcentování ústního šíření po studium šíření folklorních projevů všemi způsoby – tedy od ústního podání přes nejrůznější masová média. S tím souvisel posun od studia „starobylých“ projevů k projevům soudobým, které byly vnímány v propojení s lidovou tradicí, ať už její podstata byla jakákoliv – tedy k projevům, které dnes zařazujeme do oblasti etnokulturních tradic. A právě zde se otvírá otázka, jež byla nastolena v úvodu našeho textu a která se dotýká současného obsahu tohoto termínu, předmětu folkloristických, resp. etnologických výzkumů a rovněž jejich analýzy a interpretace.

V našich úvahách a poznatcích z terénu se zaměřujeme na hudební a taneční folklor, resp. na jeho prezentaci v různých společenských souvislostech a na jeho vnímání širokou veřejností. V emickém kontextu jsou všechny projevy označovány termínem folklor, byť v odborném diskurzu byla – a mnohdy dodnes je – odlišována již zmíněná tzv. první a druhá existence folklorních projevů. Méně je již pracováno s tzv. třetí existencí folklorních projevů, tedy zlidověním konkrétní podoby projevu, jež byla zafixována v jeho druhé existenci. Tu lze doložit nejen desítkami lidových písní, které dnes můžeme zachytit v nových variantách textových i nápěvových,³⁰ ale také řadou lidových tanců interpretovaných účastníky lokálních festivit typu hodů, masopustu/fašanků či krojových plesů. U jejich nositelů je patrné vědomé užívání těchto projevů s odkazem na jejich předchozí existenci, často s velmi romantizujícími představami,³¹ které hrají důležitou roli v procesu heritizace. Ethnochoreolog Andriy Nahachewsky navrhl

30 Důkazem jsou na jižní a jihovýchodní Moravě neustále vznikající nové (zejména textové) varianty lidových písní zapsaných u tzv. lidových nositelů a otištěných v řadě písňových edic, ale i varianty písní vytvořených autory působícími v oblasti folklorního hnutí a písíciemi buď z vnitřní potřeby, nebo pro potřeby konkrétního folklorního kolektivu, anebo kombinujících obě motivace (na Slovácku např. Fanoš Mikulecký, Jaroslav Smutný, Jiří Petrů). Více viz např. UHLÍKOVÁ, Lucie: Revitalising and Innovating Tradition: The Individual Motivations behind New Songs in the Slovácko Region. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 65, 2017, č. 2, s. 289–303.

31 PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: Romantický obraz lidové kultury jako základ novodobého folklorismu. *Folia ethnographica* 45, 2011, č. 1, s. 3–16.

v této souvislosti pojem *reflectiveness*³² – tedy určitá vědomá míra dodržování formálně-obsahových prvků.

Ačkoli výše uvedená distinkce první, druhé či třetí existence folklorních projevů má své opodstatnění, za nosnější by bylo v současnosti možné považovat vydělení dvou odlišných kategorií, které jsou v odborném diskurzu označovány jako participiční a prezentační způsob interpretace. Tento koncept dvou protikladných pojmů vznikl v oblasti muzikologie: zejména němečtí badatelé stavěli do protikladu funkční hudbu (*Gebrauchsmusik* nebo *Umgangsmusik*) a prezentační hudbu (*Darbietungsmusik*).³³ V souvislosti s tancem se toto dělení používalo spíše neoficiálně, než je v polovině 90. let 20. století rozpracoval zmíněný kanadský etnochoreolog s ukrajinskými kořeny Andriy Nahachewsky ve studii *Participatory and Presentational Dance as Ethnochoreological Categories*.³⁴ Tuto teoretickou opozici dvou způsobů interpretace poté významně zpopularizoval americký etnomuzikolog Thomas Turino v práci *Music as Social Life: The Politics of Participation*.³⁵ Základním kritériem pro odlišení obou kategorií nejen v oblasti hudby, ale i tance je publikum, respektive zda hudební či taneční produkce probíhá před ním, anebo bez něj. Koncept poté rozvedla na konkrétních příkladech celá řada etnomuzikologů a etnochoreologů, kteří sledovali, jak se hudební či taneční produkce liší právě v závislosti na konkrétní příležitosti.

Pokud jde o performanci, při studiu tzv. folklorních tradic v domácím terénu máme dnes před sebou směsici nejrůznějších projevů v několika kategoriích:

- 1) folklorní soubory zpracovávající především archaičtější a esteticky „hodnotnější“ folklorní projevy (v případě tance, ale i hudby jde mnohdy o rekonstruované či díky invenci různých osobností vytvořené útvary a interpretační normy);
- 2) pěvecké sbory (ale také dechové hudby) prezentující vedle lidových písní zachycených v ústní tradici rovněž autorskou historizující ohlasovou tvorbu i aktuálně skládané písně reflektující každodenní život daného lokálního společenství či přímo konkrétního kolektivu;
- 3) poloformální i zcela neformální skupiny nositelů tradice v té podobě, v jaké se v dané lokalitě dochovala do současnosti bez zásadního vlivu folklorního hnutí či odborníků (konkrétním příkladem mohou být hodové chasy, kde

32 NAHACHEWSKY, Andriy: Once Again. On the Concept of “Second Existence Folk Dance”. *Yearbook for Traditional Music* 33, 2001, s. 17–28.

33 BESSELER, Heinrich: Umgangsmusik und Darbietungsmusik im 16. Jahrhundert. *Archiv für Musikwissenschaft* 16, 1959, s. 21–43.

34 NAHACHEWSKY, Andriy: Participatory and Presentational Dance as Ethnochoreological Categories. *Dance Research Journal* 27, 1995, č. 1, s. 1–15.

35 TURINO, Thomas: *Music as Social Life. The Politics of Participation*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2008.

intenzita vnějších vlivů je velmi rozmanitá, ovšem ani zde nelze v některých případech vyloučit zcela novou tradici).³⁶

Zmíněné kategorie nežijí bez sociálního kontextu, vzájemné komunikace, a tím i ovlivňování, ve všech je zároveň patrná významná role výrazných jednotlivců určujících vývoj procesů jako jsou transmise, uchovávaní, transformace, estetizace i tzv. vyjednávání autenticity.³⁷ Specifická je ovšem jejich úloha a postavení v regionech s dožívajícími rezidui lidové tradice a silným regionálním patriotismem části obyvatelstva. Zde stále dochází k určité korekci ze strany členů jednotlivých společenství, resp. funguje zde sociální kontrola, tak jak ji popsal etnologové zabývající se kulturou tradičního venkova.³⁸ V mnoha případech se však v této korekci vychází nikoli z tradice lidové kultury, ale již z tradice folklorního hnutí.³⁹

Citovaná slova Henryho Glassieho o „narušování lineárního příběhu“ nabádají etnology k tomu, aby pro ně hlavním kritériem pro studium v terénu nebyly jen tradiční folklorní projevy, ale především ty, jež jsou živou součástí každodennosti v různých sociálních skupinách; zde ale nutně vyvstávají další terminologické otazníky. Jestliže v souvislosti s tradičním folklorem hovoříme o jeho projevech jako o lidových, jak můžeme označovat projevy, které sice budeme vnímat jako folklorní (viz výše zmíněná nastíněná definice), ale jejich „komunikační kód“ je již zcela odlišný. Dá se namítnout, že adjektivum „lidový“ se může vztahovat jen k projevům tradiční lidové kultury, ovšem současný terén nabízí složitější situaci a vyžaduje analýzu ještě jinou optikou. Ta souvisí s poměrně novým konceptem nemateriálního kulturního dědictví, který v českém prostředí v širších

36 Srov. např. výzkumy hodů na Brněnsku, kde v některých lokalitách byla obnovena hodová tradice ve zcela nové podobě, protože původní tradice hodů byla uzavřena (viz např. DRASTIL, Petr: *Obnovené hody v obcích Domašov, Hvozdec a Javůrek*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2022). Stejně tak ale i v regionech, kde lze hovořit o kontinuitě, můžeme nalézt nejrůznější inovace, viz např. ženáčské hody v Ostrožské Lhotě na Slovácku: „*Dříve byly pouze tradiční hody s právem jednou za 2 roky a tančit směli jen svobodní. Nikdo ale nemládne, avšak ne v každém z nás se s příchodem dětí a rodinných povinností vytratí vztah k tradicím a krojům. Myšlenka zavedení ženáčských hodů tak byla záhy uvedena v život. Již 20 let jsou tak hody v Ostrožské Lhotě každý rok. Letos krojované páry v neděli odtančí Moravskou besedu.*“ Srov. PAŠKOVÁ, Iva: Hudební a taneční celebrity ozdobí ženáčské hody v Ostrožské Lhotě. *Dobry den s Kurýrem*, 22. 7. 2024, s. 21.

37 HILL, Juniper – BITHELL, Caroline: An Introduction to Music Revival as Concept, Cultural Process, and Medium of Change. In: Bithell, Caroline – Hill, Juniper (eds.): *The Oxford Handbook of Music Revival*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2014, s. 12.

38 Podobně však fungují např. i jednotlivé folklorní kolektivy, kterými za dobu jejich existence mnohdy prošlo několik generací tanečníků, zpěváků a muzikantů. Starší generace mají tendenci kritizovat odchýlení se od norem interpretace, které považují za správnou – tedy tradiční. Zcela odlišná je pak situace v bývalých Sudelech, které jdou často cestou vynalézání tradic či transformace lidových tradic vybraných či všech skupin obyvatelstva, které se v konkrétních lokalitách sešly po násilném vystěhování německého obyvatelstva.

39 Hermann Bausinger ve zmíněné studii hovoří i o tzv. automigraci, která není závislá na nositelích, ale na osobách zprostředkujících; uvádí např. role venkovských ženských kurzů. V našem prostředí to může být právě role folklorních souborů.

oborových kontextech přiblížil mj. Petr Janeček ve studii *Evropská etnologie a koncept nehmotného kulturního dědictví* (2015).⁴⁰ Mezititulky studie, resp. otázky, zda je nehmotné kulturní dědictví možno vnímat jako terminologickou spásu či terminologickou nouzi, lze považovat za příznačné. Nový koncept, mj. vzniklý z debat mimo ryze akademické prostředí na platformě UNESCO, zcela jistě „zastřešil“ starší koncepty, s nimiž etnologie pracovala, a vyzdvihl nositele kulturních projevů a transmisi, terminologickou problematiku však nezjednodušil. Příkladem mohou být úvahy švédského etnochoreologa Matse Nielssona,⁴¹ který se při studiu tance *polska* dostává k dvojí interpretaci jeho existence: „*Polska jako dědictví může být uložena v archivech, ale je rovněž tančena jako organizovaný a/nebo předváděný tanec. Ten se odvíjí ve formalizovaných kontextech, často s cílem prezentovat tanec divákům. Polska jako tradice je pokračující praktikování – jde tedy spíše o současný populární tanec jen tak pro radost. Zároveň je a stále může být dokumentován v archivních sbírkách. [...] Tradici a kulturní dědictví je třeba vnímat jako dvě různé záležitosti, nikoli jako buď – anebo. Ať je nazveme jakkoliv, existuje kulturní dědictví spojené s politikou a také tradice pokračující v každodenním životě.*“⁴²

Autor tak naznačuje možnost určitých paralelních tradic, které předávají stejný obsah, ale jiným způsobem, s jinou funkcí a samozřejmě i v odlišných podobách. Obdobně se můžeme dívat i na český terén a nemusí to být ani optikou konceptu nemateriálního kulturního dědictví: Vedle sebe tu existuje 1) revivalistická tradice s vědomým přenosem projevů lidové kultury (či z ní vycházejících), v níž mohou splývat prvky kontinuálně přenášené s revitalizovanými, rekonstruovanými či zcela vymyšlenými (např. rekonstruovaná jízda králů ve Skoronicích, revitalizované fašankové průvody s archaickými maskami, jejichž původní funkce již není účastníkům zřejmá, taneční repertoár hodových slavností); 2) tradice, jež se proměňovala v souvislosti s vývojem okolní společnosti, s vlivy masové kultury, ale jejíž projevy jsou funkční v každodenním životě nositele, resp. komunity, a to bez ohledu na původ projevů (dechovka jako součást tradičních obyčejů i tanečních příležitostí, mikulášská obchůzka či velikonoční pomlázka bez revivalových tendencí, obecní vánoční strom či živý betlém). Někdy se tyto kulturní linie protínají, jindy jsou od sebe velmi vzdálené. Např. tanec verbuňk jako archaický taneční projev venkova tvůrčím způsobem rozvinutý v oblasti

40 JANEČEK, Petr: Evropská etnologie a koncept nehmotného kulturního dědictví. *Národopisná revue* 25, 2015, č. 3, s. 273–282.

41 NILSSON, Mats: Udržte tancování při životě. Několik osobních postřehů o tanci jako tradici a kulturním dědictví. *Národopisná revue* 25, 2015, č. 3, s. 291–296.

42 Tamtéž, s. 295.

folklorního hnutí do několika regionálních podob⁴³ může být svými nositeli předáván stejně jako tanec polka při běžné zábavě s dechovou hudbou, ale vedle toho je jeho znalost přenášena i zcela odlišnými způsoby (součást repertoáru folklorního souboru, soutěž ve verbuňku, folklorní taneční ad.). Dynamika tradice je tedy ve zmíněných příkladech zcela jiná, protože se odvíjí z jiných kontextů a kulturních souvislostí a také i jinými formami transmise.

Pro etnologa se nabízí otázka, jak s touto situací nakládat. Je evidentní, že užití různých konceptů pomáhá vymezovat předmět výzkumu, terminologicky to však není příliš jednoduché pole, a to ani s ohledem na mezinárodní srozumitelnost, kde se navíc střetávají úzy „národních“ badatelských škol. Dokazují to globální diskuse v rámci konceptu nemateriálního kulturního dědictví i různé interpretace již konsensuálních termínů. Zatím nejpřesněji u nás shrnula toto téma Daniela Stavělová, která se zkušenostmi z etnochoreologického badatelského prostředí doporučuje spíše používání nových pojmů v souvislosti s identifikací a objektivizací nových jevů spojených s tradicemi (lidové) kultury.⁴⁴ Zároveň je patrné, že podstatou studia nejruznějších projevů je komunikace a její účastníci – ať už je to princip „dědiců“ a „uživatelů“, jak to formuloval na základě tradičního norského tance Egil Bakka,⁴⁵ nebo participativně-přezentační východisko zmíněného kanadského etnochoreologa Andriye Nahachewského.⁴⁶ Ovšem neméně jisté je dnes také to, že mnohé z dosavadních termínů v jazykové praxi zůstanou, protože nejen souvisejí s obsahovým vývojem pojmu tradice, ale také ony samy jsou již součástí tradice.

Studium tradice i jednotlivých tradic je pro etnologii důležité, protože vede k poznání vývoje kulturních projevů, zachycení jejich proměn, a tím i k přesnější interpretaci výzkumů založených na studiu jak každodennosti, tak i nejruznějších oblastí kultury a života ve společnosti vůbec. Je evidentní, že zmíněné koncepty folklorismu, etnokulturních tradic a nakonec i koncept nemateriálního kulturního dědictví jsou v českém prostředí přímo i nepřímo vztahovány k tradiční lidové kultuře – ať již reálně, či ideově. Hovoříme-li o konceptuálních křížovatkách tradice, pak s vědomím toho, že nastolované koncepty a diskurzy nám pomáhají rozšiřovat terén výzkumu a eliminovat stereotypy badatelské praxe spojené se studiem lidové kultury, resp. folkloru. Pro vznik tradice není podstatný původ, ale především

43 Např. PAVLICOVÁ, Martina: The Folk Tradition and Its Transformation in the Context of Social Influences and Contributions by Individuals (Using the Slovácko 'Verbuňk' Male Recruitment Dance as an Example). *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 65, 2017, č. 2, s. 305-320; TETUROVÁ, Jarmila: Vliv soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku na existenci a podobu tance verbuňk v etnografickém subregionu Podluží. *Národopisná revue* 29, 2020, č. 4, s. 306-316.

44 STAVĚLOVÁ, Daniela: K některým pojmům v souvislosti s Úmluvou UNESCO o ochraně nematérního dědictví. In: Blahůšek, Jan – Jančář, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otázky*. Strážnice: NÚLK, 2008, s. 90-91.

45 BAKKA, Egil: Whose Dances, Whose Authenticity? In: Felföldi, László – Buckland, Theresa (eds.): *Authenticity. Whose Tradition?* Budapest: European Folklore Institut, 2002, s. 60.

46 NAHACHEWSKY, Andriy: Participatory and Presentational Dance as Ethnochoreological Categories, c. d.

transmise projevů v daném společenství či komunitě, kde podstatným aspektem je vztah ke kultuře předchozích generací, na něž je navazováno. Uvědomíme-li si toto východisko, pak zmiňovaná slova Henry Glassieho o „*snaze tradice zastíňovat folklor*“ nebudou mít pro badatele v etnologii takovou relevanci, jako tomu bylo v minulosti. I když stále budeme uvažovat o tradiční lidové kultuře a folkloru jako o významném zdroji současných etnokulturních či jinak nazývaných tradic, nebudou zastřeny další sféry, které se postupně připojovaly do širokého proudu zájmu o prezentování lidové hudby či tance ať již v neformálním rámci, nebo v souvislosti s nejrůznějšími festivity – generační přenos zde umožnil pokračování tradice, jež naplňuje kulturní a sociální funkce komunity i jednotlivce.

Literatura

- BAKKA, Egil: Whose Dances, Whose Authenticity? In: Felföldi, László – Buckland, Theresa (eds.): *Authenticity. Whose Tradition?* Budapest: European Folklore Institut, 2002, s. 60–69.
- BAUSINGER, Hermann: Zur Kritik der Folklorismuskritik. In: Bausinger, Hermann (ed.): *Populus Revisus*. Tübingen: Tuebinger Vereinigung f. Volkskunde, 1966, s. 61–75.
- BAUSINGER, Hermann: Folklorismus in Europa. Eine Umfrage. *Zeitschrift für Volkskunde* 65, 1969, č. 1, s. 1–8.
- BAUSINGER, Hermann: „Folklorismus“ jako mezinárodní jev. *Národopisné aktuality* 7, 1970, č. 3–4, s. 217–222.
- BESSELER, Heinrich: Umgangsmusik und Darbietungsmusik im 16. Jahrhundert. *Archiv für Musikwissenschaft* 16, 1959, s. 21–43.
- DRASTIL, Petr: *Obnovené hody v obcích Domašov, Hvozdec a Javůrek*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2022.
- GLASSIE, Henry: Tradition. *The Journal of American Folklore* 108, 1995, č. 430, s. 395–412.
- HILL, Juniper – BITHELL, Caroline: An Introduction to Music Revival as Concept, Cultural Process, and Medium of Change. In: Bithell, Caroline – Hill, Juniper (eds.): *The Oxford Handbook of Music Revival*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2014, s. 3–42.
- HOBBSAWM, Eric: Introduction: Inventing Traditions. In: Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence (eds.): *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 1–14.
- HOERBURGER, Felix: Folk Dance Survey. *International Folk Music Journal* 17, 1965, s. 7–8.
- HOERBURGER, Felix: Once Again. On the Concept of “Folk Dance”. *Journal of the International Folk Music Council* 20, 1968, s. 30–32 <https://doi.org/10.2307/836068>

- HOLÝ, Dušan – JEŘÁBEK, Richard: Od folklóru k folklorismu. (O připravovaném slovníku folklórního hnutí v českých zemích). *Národopisná revue* 1, 1991, č. 1, s. 38–40.
- HOLÝ, Dušan – SIROVÁTKA, Oldřich: Od folklóru a folklorismu. Terminologická rozprava na 14. etnomuzikologickém semináři ve Strážnici (19.–21. 11. 1984). *Národopisné aktuality* 22, 1985, č. 2, s. 73–84.
- JACOBS, Joseph: The Folk. *Folk-Lore* 1, 1893, s. 233–238.
- JANEČEK, Petr: Evropská etnologie a koncept nehmotného kulturního dědictví. *Národopisná revue* 25, 2015, č. 3, s. 273–282.
- JEŘÁBEK, Richard: Člověk a tradice. *Národopisná revue* 1990, s. 1–4.
- JIRKOVÁ, Eva – ULRYCHOVÁ, Marta: Vánoce jako vynalezená tradice či ambivalentní rituál? *Národopisná revue* 16, 2006, č. 4, s. 228–233.
- KANDERT, Josef: Poznámky k výzkumu a chápání „tradice“. *Český lid* 85, 1999, č. 3, s. 197–214.
- LEŠČÁK, Milan – SIROVÁTKA, Oldřich: *Folklor a folkloristika. (O ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982.
- MIKSCHEOVÁ, Kristýna: *Současná podoba pálení čarodějnic: vynalezená tradice*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2014.
- MOSER, Hans: Vom Folklorismus in unserer Zeit. *Zeitschrift für Volkskunde* 58, 1962, č. 2, s. 177–209.
- MOSER, Hans: Der Folklorismus als Forschungsproblem der Volkskunde. *Hessische Blätter für Volkskunde* 55, 1964, s. 9–57.
- NAHACHEWSKY, Andriy: Participatory and Presentational Dance as Ethnochoreological Categories. *Dance Research Journal* 27, 1995, č. 1, s. 1–15.
- NAHACHEWSKY, Andriy: Once Again. On the Concept of “Second Existence Folk Dance”. *Yearbook for Traditional Music* 33, 2001, s. 17–28.
- NILSSON, Mats: Udržte tancování při životě. Několik osobních postřehů o tanci jako tradici a kulturním dědictví. *Národopisná revue* 25, 2015, č. 3, s. 291–296.
- PAŠKOVÁ, Iva: Hudební a taneční celebrity ozdobí ženáčské hody v Ostrožské Lhotě. *Dobrý den s Kurýrem*, 22. 7. 2024, s. 21.
- PAVLICOVÁ, Martina: The Folk Tradition and Its Transformation in the Context of Social Influences and Contributions by Individuals (Using the Slovácko ‘Verbuňk’ Male Recruitment Dance as an Example). *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 65, 2017, č. 2, s. 305–320.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie (eds.): *Od folklóru k folklorismu. Slovník folklórního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: Folklorní soubory jako výrazný činitel etnokulturních procesů: úcta k tradici i naplňování sociálních a osobních potřeb. In: Toncrová, Marta (ed.): *Vývojové proměny etnokulturní tradice*. Brno: EÚ AV ČR, 2008, s. 25–36.

- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: Folklor, folklorismus a etnokulturní tradice. Příspěvek k terminologické diskusi. In: Blahůšek, Jan – Jančář, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otazníky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2008, s. 50–56.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: Romantický obraz lidové kultury jako základ novodobého folklorismu. *Folia ethnographica* 45, 2011, č. 1, s. 3–16.
- POST, Paul: Rituals and the Function of the Past. Rereading Eric Hobsbawm. *Journal of Ritual Studies* 10, 1996, č. 2, s. 85–107.
- PROCHÁZKOVÁ, Alžběta: *Fenomén „zámků lásky“ na území Prahy jako vynalezená tradice*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, 2021.
- STAVĚLOVÁ, Daniela: K některým pojmům v souvislosti s Úmluvou UNESCO o ochraně nehmotného kulturního dědictví. In: Blahůšek, Jan – Jančář, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otazníky*. Strážnice: NÚLK, 2008, s. 85–92.
- STAVĚLOVÁ, Daniela et al.: *Tíha a beztíže folkloru. Folklorní hnutí druhé poloviny 20. století v českých zemích*. Praha: Academia, 2021.
- TETUROVÁ, Jarmila: Vliv soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku na existenci a podobu tance verbuňk v etnografickém subregionu Podluží. *Národopisná revue* 29, 2020, č. 4, s. 306–316.
- TURINO, Thomas: *Music as Social Life. The Politics of Participation*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2008.
- TYLLNER, Lubomír: Folklor. In Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. sv. Věcná část. A–N. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 219–220.
- UHLÍKOVÁ, Lucie: Revitalising and Innovating Tradition. The Individual Motivations behind New Songs in the Slovácko Region. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 65, 2017, č. 2, s. 289–303.
- VAJDA, András: Tradition, Heritage, Value. The Changing Contexts of the Use of Tradition. In: Töhötöm Szabó, Árpád – Szikszai, Mária (eds.): *Cultural Heritage and Cultural Politics in Minority Conditions*. Cluj-Napoca – Aarhus: Kriza János Ethnographic Society – Intervention Press, 2018, s. 113–144.
- VONDRUŠKOVÁ, Alena (ed.): *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000.
- WIORA, Walter: Der Untergang des Volkslieds und sein zweites Dasein. In: Wiora, Walter (ed.): *Das Volkslied heute*. Kassel–Basel: Bärenreiter-Verlag, 1959, s. 9–25.